

BORBA ZA USTANOVITEV MARIBORSKE KLASIČNE GIMNAZIJE

JAN SEDIVY

Leta 1858 je obhajala nekdanja mariborska Klasična gimnazija zelo slovesno svojo prvo stoletnico. Gimnazijsko izvestje je prineslo tedaj tudi prvo slovensko razpravo izpod peresa prof. Davorina Trstenjaka. Prof. Jurij Matjašič, ki je enako kot prof. Trstenjak poučeval prostovoljno in brezplačno slovenske dijake tudi slovenščino, je napisal v tem izvestju obširno nemško razpravo o zgodovini zavoda.¹ Toda niti prof. Matjašič niti kdo drugi ob 150-letnici leta 1898 niti ob skromni slovesnosti ob dvestoletnici leta 1958 si ni vzel časa in truda, da bi razčistil vprašanje predzgodovine ustanovitve zavoda. Prof. Matjašiču pač še niso bili znani viri o tem vprašanju, ker jih je sistematično zbral šele Slomšek in so postali pristopni šele po prenosu sedeža lavantinske škofije iz Št. Andraža na Koroškem v Maribor.

Menda ni gimnazije v Evropi, ki bi imela tako težaven porod kot mariborska, saj je trajala borba za njeno ustanovitev celih 137 let. Ta borba je ozko zvezana s takratno cerkveno zgodovino in politiko in nam kaže vso zapletenost in prepletenost interesov ter vplivov cerkvenih krogov pri reševanju šolskih zadev. Prav pri opisu bojev za mariborsko gimnazijo in proti njej se bom moral nujno dotakniti tudi teh problemov, da nam bo bolj jasno, zakaj je preteklo toliko časa od vznika zamisli glede ustanovitve mariborske gimnazije do njene uresničitve.

Gimnazije so bile v začetku ozko zvezane z jezuiti in z vladarjema Ferdinandom I. in nadvojvodo Karlom. Habsburžani so videli v protestantizmu veliko nevarnost za svojo vladu. V protestantskih pokrajinah so si plemiči prisvajali cerkvena posestva in čim bolj so bogateli, tem bolj so kazali svojo nepokorščino katoliškemu vladarju in tem bolj so stremeli po neodvisnosti. Kakor Ferdinand I. tako je tudi nadvojvoda Karel imel novi jezuitski red in njegove šole za najboljše sredstvo za utrjevanje in širjenje katoličanstva. Tako je nadvojvoda Ferdinand I. že leta 1551 poklical na Dunaj deset jezuitov, ki so tam takoj osnovali gimnazijo; ta še danes obstaja pod imenom »akademska«. Prvo leto je imela le tri, drugo že 120 dijakov. Zaradi tega uspeha je poklical isti nadvojvoda leta 1556 jezuite tudi v Prago, kjer se jim je število učencev na gimnaziji kmalu povzpelo na 700.²

Na Slovenskem so se jezuiti naselili prvič leta 1573 v Ljubljani. Na poziv nadvojvode Karla so prevzeli staro latinsko šolo in jo spremenili v gimnazijo.³ Istočasno jih je po-

klical še v Gradec, kjer se pa niso zadovoljili samo z gimnazijo, ampak so ji leta 1586 pridružili še univerzo.⁴ Novo kulturno središče v Gradcu je imelo za Slovence severnih slovenskih pokrajin večji pomen kot gimnazija v Ljubljani. V tej dobi močne deželne zavesti jim je bil štajerski Gradec ne samo deželno glavno mesto, ampak tudi važno gospodarsko in trgovsko središče. Iz Slovenskih goric in Podravja so vozili na kmetijskih vozovih v Gradec zlasti vino in sadje in tam so kupili svoje potrebščine. Tudi v zemljepisnem oziru jim je bil Gradec mnogo bliže od Ljubljane, kajti oddaljen je od Maribora le 64 km, Ljubljana pa 135 km; od sedanje državne meje pri Št. Ilju je do Gradca le 47 km, do Ljubljane pa je trikrat dlje, namreč 152 km. V tej dobi je bila narodnostna meja še severneje in pred sto leti so se mogli slovenski kmetje sporazumevati v Gradcu v slovenščini. Odkar je bila v Gradcu gimnazija in univerza, je tam študiralo mnogo Slovencev in Hrvatov, kjer so se medsebojno spoznavali in kulturno zbliževali.

Pouk v jezuitskih šolah je bil brezplačen. Vzdrževalo so jih razne nadarbine in ustanove. Nadvojvoda je oskrbel jezuitska kolegija z gimnazijama v Gradcu in Leobnu tudi še z dohodki Jurkloštra in bogate župnije Sv. Lovrenca na Dravskem polju. Tako so štajerski Slovenci pomagali vzdrževati dve nemški gimnaziji in univerzo v Gradcu, sami pa niso imeli nobenega višjega učnega zavoda.⁵

Pobudo za ustanovitev jezuitskega kolegija in gimnazije v Mariboru je dal škof v koroški Krki Janez Jakob pl. Lamberg. V ta namen je hotel uporabiti dohodke mariborske mestne župnije, ki je razpolagala z devetimi beneficijami; ti so imeli hiše, posestva in vinograde.⁶ Svojo namero je sporočil najprej ustno leta 1621⁷ nadrejeni cerkveni oblasti, to je, salzburškemu nadškofu grofu Parisu Lodronu. Za njegovo privoljenje ali soglasnost (consensus) je izrecno prosil v pisni vlogi dne 10. januarja 1622.⁸ Skušal ga je pridobiti za načrt predvsem z razlogi verskega značaja. Jezuitom naj bi se nakazali dohodki mariborske župnije in njenih beneficijev s pogojem, da prezidajo župnišče v jezuitski kolegij, ki bi bil dolžan vzdrževati in oskrbovati popolno gimnazijo. Jezuiti bi se obvezali poleg dela na šolskem področju opravljati tudi vse dušnopastirske posle mariborske župnije.⁹ Dalje je Lamberg zahteval od jezuitov, naj imajo ob nedeljah in praznikih razen nemške tudi slovensko pridigo.¹⁰

Pređen je dal Salzburg svojo soglasnost za ustanovitev mariborske gimnazije, je vprašal še za mnenje sekovskega škofa in mariborski mestni svet, ki je imel patronat nad mariborsko župnijo. Le-ta je odločno nasprotoval Lambergovi nameri in navajal za svoje stališče več razlogov. Izjavil je, da si sicer ničesar bolj ne želi, kot da se osnuje v Mariboru kolegij z gimnazijo, od katere bi imela vsa občina velike koristi, da pa kljub temu ne more dovoliti, da bi se iz mariborske župnije in njenih beneficijev osnovala ustanova za vzdrževanje gimnazije.¹¹

Proti Lambergovi nameri sta se pritožila mariborski sodnik (župan) in mestni svet sekovskemu škofu Jakobu Eberleinu, pod čigar oblast je spadala mariborska župnija.¹² Če so Mariborčani mislili, da bodo s to pritožbo pridobili le-tega na svojo stran, so se hudo zmotili, kajti šolal se je pri jezuitih in jim ostal zvest vse življenje.

Mariborski mestni svet ni odnehal. Poslal je pritožbo proti ustanovitvi gimnazije na ta način tudi salzburškemu nadškofu po uradni poti preko Eberleina, ki je skušal zmanjšati njen vpliv s posebnim spremnim pismom in s tem, da je povabil na zasebni pogovor za 12. maj 1622 mariborskega župana. Sicer ni poročil o tem, kaj sta razpravljala, toda gotovo je skušal Eberlein navdušiti mariborskega župana za delovanje jezuitov, ker le tako si moremo pojasniti, zakaj odseva odslej velika naklonjenost do jezuitov iz vseh županovih vlog v zvezi z mariborsko gimnazijo. Ni pa se mu posrečilo pridobiti za jezuitsko gimnazijo tudi mestni svet. Eberlein je zahteval, naj mestni svet še enkrat razpravlja o ustanovitvi gimnazije in mu sporoči svoj sklep. Mariborčani so vztrajali pri svojih prejšnjih odločitvah, obenem pa izjavili, da si iskreno žele gimnazijo v mestu in bi sami pomagali škofu s prispevki, če bi jo ta ustanovil iz svojih zasebnih sredstev.

Eberlein se je lotil zadeve z druge strani. Skušal je navdušiti graške jezuite, da bi sami prevzeli iniciativo za ustanovitev gimna-

zije v Mariboru. Ti se niso hoteli zameriti niti krškemu niti sekovskemu škofu niti mariborski občini in so negativno odgovorili z motivacijo, da nimajo za to nobenega pooblastila od provinciala, ki ga pa ni v Gradcu.¹³

Na tretjo prošnjo¹⁴ krškega škofa je dal nadškof le zbrati vse gradivo in je sklical za 28. junij 1623 konzistorij, ki naj bi temeljito obravnaval zadevo mariborske gimnazije. Rezultat je bil negativen: Lodron je sporočil Lambergu, da ne more dati svoje soglasnosti za ustanovitev gimnazije iz dohodkov mariborske župnije in njenih beneficijev.¹⁵

Položaj je bil vsekakor močno zapleten, toda Lamberg se je še naprej potegoval za ustanovitev gimnazije v Mariboru. Spoznal je, da mariborski mestni župan ni dovolj močna osebnost, da bi mogel pridobiti mestni svet za ustanovitev te srednje šole. Sam se je lotil naloge in jo pričel uspešno razvozlati. To zvezo iz poročila graškega jezuitskega rektorja z dne 31. julija 1623 svojemu provincialu na Dunaj, kjer piše, da so odstranjene vse ovire za ustanovitev gimnazije.¹⁶

Napredek moramo pripisati spremembi v zahtevah mariborskega mestnega sveta: ta ni več branil svojih patronatskih pravic in brez vseh pridržkov je izročil Lambergu vse dohodke župnije za ustanovitev in vzdrževanje gimnazije. Izgovoril si je le pokopališče in mestni stolp s čuvajnico ter zahteval, da morajo jezuiti razen profesorjev vzdrževati pri mestni župniji tudi dva duhovnika za samo dušno pastirstvo.¹⁷

Zdelo se je, da je le še vprašanje prav kratkega časa, kdaj se odpre v mestu gimnazija. Zlasti še, ker je Lamberg že sklenil z jezuiti pogodbo, po kateri naj bi ti prevzeli tudi slovensko propoved in postavili posebnega slovenskega pridigarja. To se je zgodilo in Lamberg se je obvezal, izposlovati za ustanovitev gimnazije in za predajo župnije vladarjevo dovoljenje in nadškofovo ter papeževo soglasnost.¹⁸

Tedaj pa je salzburški nadškof pokazal svoje barve. Zavlačeval je s svojim privlčenjem polna tri leta. Brez njegovega privlčenja ni mogel dobiti Lamberg tudi papeževega pristanka. Še jezuiti sami so izgubili vsako upanje.

Posledice Lodronovega zavlačevanja so bile zelo hude. Negativno salzburško stališče je prepričalo tudi tedanjega mariborskega

Stara gimnazija (od 1758 do 1892); levo zgradba nekdanjega jezuitskega kolegija, nato stanovanja profesorjev in kabineti; v sredini cerkev sv. Alojzija; desno pročelje gimnazije. Za zgradbo vseh teh poslopij so podrli devet stavb, ki so stopnjena padale proti Dravi

župnika Jurija Klobučarja, da gre Lodron zavestno za tem, da onemogoči ustanovitev mariborske gimnazije. Misleč, da se bo nadškofu samo prikupil, če se ne bo hotel brezpogojno in prostovoljno odreči bogati mariborski župniji, je stopil župnik Klobučar na stran ogorčenih nasprotnikov mariborske gimnazije.

Jurij Klobučar je bil zelo nestalne in sebične narave. Rodil se je v Kočevju. Ime mu je zvenelo preveč slovensko in zato ga je v duhu tedanje dobe polatinil v Pileator. Četrtri razred gimnazije (sintakso) je končal pri jezuitih v Gradcu, bogoslovje v Zagrebu, kjer je bil tudi posvečen za zagrebško škofijo. Pozneje mu je bila dodeljena mariborska župnija.¹⁹ Čeprav je bil skopuh in pohlepen po denarju, je vendar sam ponudil jezuitom brezplačno vzdrževanje dveh njihovih članov za nadziranje prezidave župnišča v gimnazijo in jezuitski kolegij, ko je kazalo, da se bo gimnazija res ustanovila.²⁰ Lodronovo nasprotovanje ga je ojunačilo, da je nastopil z naravnost nemogočimi zahtevami, ki bi preprečile ustanovitev gimnazije, ker se njemu ne bi mogla odvzeti župnija. Pravni položaj mariborske župnije je bil namreč svojevrsten in zelo nejasen.²¹ Vsekakor je vedel, da zato, če z Lodronom nasprotuje mariborski gimnaziji, še ne bo mogel izgubiti svoje bogate župnije. Hotel je izkoristiti zamotanost okoli mariborske gimnazije in se odločil za pismeno izjavo, da se ji ne odreče, dokler se mu ne izplača 14.175 gld 12 kr denarja.²² S tem je zašel v boj z mariborskim mestnim svetom, ki je kaj kmalu našel Klobučarju Ahilovo peto.

Svet je najprej predlagal Lambergu, naj pošlje Klobučarja na stalni dopust, nato pa je skuhal Klobučarju disciplinsko razpravo.²³ Zbral je obsežen obtežilni material, iz katerega je razvidno, da so bile nekatere Klobučarjeve postavke v računu neresnične, da davkov sploh ni redno plačeval, da župnišča in zgradb ustanov ni popravljajal, pač pa izdajal denar za svojo hišo in posestvo na Pobrežju pri Mariboru.²⁴ Iz teh in še drugih cerkvenopravnih razlogov je moral konec koncev Klobučar zapustiti mariborsko župnijo po kazni²⁵ brez vsake odškodnine.²⁶

Tako je bil v Mariboru odstranjen zadnji nevarni nasprotnik gimnazije. Toda ostal je še kljubovalni Salzburg! Lamberg je ponovno prosil Lodrona za privoljenje. Prošnji je priložil cesarjevo privoljenje in vlogo mariborskega mestnega sveta za ustanovitev gimnazije. Toda vse je bilo zaman.

Zdaj so se lotili zadeve jezuiti sami. Znali so si pridobiti naklonjenost Mariborčanov in leta 1631 jim je zapustil neki neimenovan meščan za ustanovitev gimnazije tako vsoto, da bi bilo mogoče z njo ustanoviti in vzdrževati gimnazijo z jezuitskim kolegijem. Potrebna je bila le še škofova soglasnost.

Toda sledil je nov zaplet. Po Lambergovi smrti leta 1630²⁷ je zasedel krško škofijsko stolico Sebastijan iz grofovske rodovine Lodron. Od njega pač ni bilo mogoče pričakovati, da se bo potegoval za mariborsko gimnazijo, kajti kako naj bi se drznil dražiti s tem svojega sorodnika salzburškega nadškofa, kateremu se je imel zahvaliti za svoje škofovsko dostojanstvo? Ko je umrl še Eberlein in ga je nasledil Ivan Marko grof

Nova klasična gimnazija
(od 1892 dalje)

Altringen,²⁸ prejšnji salzburški kanonik, je bilo jasno, da mariborska gimnazija ne bo ustanovljena tako kmalu. Dokaz je takoj sledil: salzburški Lodron je pustil tudi jezuite zaman čakati na dovoljenje za ustanovitev gimnazije in drznil si je, uporabiti leta 1655 ves denar, namenjen gimnaziji, za popravilo in prezidavo mariborske župnijske cerkve.²⁹

Tudi največji optimist je moral zdaj uvideti, da je do smrti grofa Parisa Lodrona vsako prizadevanje za gimnazijo brezuspešno, nesmiselno in zgolj nepotrebno tratenje sil. Toliko bolj, ker je Sebastijanu sledil v koroški Krki — grof Franc Lodron.³⁰

Misel na gimnazijo s tem ni zamrla. Uresničil jo je podjetni ruški župnik Jurij Kozina leta 1645. Tako je nastala gimnazija v tedaj znamenitem romarskem kraju Ruše, 14 km zahodno od Maribora. Zaradi romarjev je ruška župnija vedno imela več kaplanov. Z njihovo pomočjo je ustanovil in vodil Jurij Kozina navadno župnijsko gimnazijo, za katero je zadostovalo dovoljenje sekovskega škofa. Prvo leto je imela 17 gimnazijcev, pozneje pa je število naglo naraščalo. Nemško plemstvo je rado pošiljalo svoje sinove v Ruše, da so se v slovenskem okolju in med slovensko večino dijakov naučili slovensčine. Nemškim fevdalcem je bilo znanje slovenskega jezika potrebno za sporazumevanje s slovenskimi podložniki na njihovih veleposestvih v slovenskih pokrajinah. Znatno je bilo tudi število hrvatskih plemiških sinov, ki so prišli na ruško gimnazijo predvsem zaradi priučjenja nemškega jezika.

Vrhunec je dosegla ruška gimnazija leta 1698, ko se je ponašala z 220 dijaki, med katerimi je bilo 21 plemičev iz sosednih dežel. To jasno dokazuje njen ugled tudi izven slovenskih mej. Poučevalo se je po jezuitskem učnem načrtu. Večina dijakov je ostala v šoli samo nekaj let in tako je razumljivo, da je

Hiša, kjer so se naselili jezuiti l. 1757 in od koder so gradili mariborsko klasično gimnazijo. Hišo, eno izmed najstarejših v Mariboru, so podrlj julija 1960

imela ruška gimnazija v 113 letih svojega obstoja (1645—1758) kar 6931 dijakov. Prenehala je, ko se je leta 1758 osnovala jezuitska gimnazija v Mariboru.³¹ Vsi njeni učenci nižjih razredov so prešli v Maribor in tako je mogla mariborska gimnazija začeti pouk takoj v vseh štirih nižjih razredih. Mariborska gimnazija je torej pravzaprav nadaljevanje ruške in bi morala slaviti ne 200-letnico ampak 314-letnico.

Uspešen razvoj ruške gimnazije v neposredni bližini in naraščajoča turška nevarnost sta bila vzrok, da Mariborčani po smrti nadškofa Lodrona niso obnovili svoje zahteve po ustanovitvi gimnazije. Drugo turško obleganje Dunaja leta 1683 je nazorno pokazalo, kako je ogrožal turški imperializem vso Srednjo Evropo. Po avstrijsko-poljski zmagi nad Turki pri Dunaju je bila odslej tudi v Mariboru šestnajst let v središču zanimanja uspešna vojna proti Turčiji. Po miru v Sremskih Karlovcih leta 1699 pa so pričeli vznemirjati kraje med Muro in Dravo v neposredni bližini Maribora roparski pohodi Krucev pod vodstvom Franca Rakoczija, proti katerim vlada cesarja Jožefa I. ni odločno nastopila.³²

Mariborčani so se čutili varne pred Turki šele po miru v Požarevcu leta 1718. Mariborska občina je kakor pred 80 leti zopet sklenila poklicati jezuite in ustanoviti gimnazijo. Toda glej težavo! Sedaj so bili minoriti proti temu načrtu. Poslali so salzburškemu nadškofu protest proti naselitvi jezuitov, češ da je v Mariboru že dovolj duhovščine in da bi jezuiti s svojim ugledom zasenčili drugo duhovščino. Mariborčanom so očitali, da si ne žele jezuitov iz verskih pobud, ampak samo iz materialnih ozirov, ker bi želeli obrtniki pri novi gradnji zaslužiti, meščani pa bi radi dali svoje otroke v gimnazijo brez plačevanja vzdrževalnine.³³

Nasprotnikom mariborske gimnazije se je posrečilo pridobiti na svojo stran tudi cesarja Karla VI. Prošnji mariborskega mestnega sveta glede soglasnosti ta ni ugodil. Odgovoril mu je, da ne dovoljuje in ne bo nikoli dovolil jezuitom naselitve v Mariboru. Če pa ima mesto odvečen denar, ki ga hoče uporabiti za nepotrebni jezuitski kolegij z gimnazijo, potem naj ga dá za sirotišnico v Gradcu.³⁴

Jezuiti se niso dali odpraviti kar tako in so poskušali leta 1726 ustanoviti gimnazijo v Celju. Tu niso našli take zaslombe v meščanstvu kot v Mariboru in so opustili vsako prizadevanje v tem oziru, ko je vlada odbila njihovo prošnjo.³⁵

Do cesarjeve smrti torej ni bilo mogoče misliti na gimnazijo v Mariboru in to tem manj,

ker je velik požar leta 1729 zaposlil večino meščanov pri obnovi lastnih domov. Kljub temu ni ugasnila stara želja Mariborčanov. Komaj je leta 1740 prevzela vlado Karlova hči Marija Terezija, že ji je poslal mariborski mestni svet v imenu vsega meščanstva prošnjo za dovoljenje za jezuitski kolegij in gimnazijo. Prošnja se sklicuje na nove tehtne razloge. Opozarja tudi na zemljepisno lego Maribora sredi med Gradcem in celjskim okrožjem, med Hrvaško, Kranjsko in Koroško in bi zato mladina iz teh krajev laže in ceneje študirala v Mariboru kot v Gradcu. Mnogo dijakov iz Gradca, Gornje Štajerske in drugih krajev bi prišlo na mariborsko gimnazijo zaradi učenja slovenskega jezika, iz Hrvaške pa zaradi učenja nemščine. Mariborčanom bi se izboljšal težavni gmotni položaj, ker ne bi bilo treba pošiljati sinov v Gradec, in bi lahko imeli dijake na stanovanju in hrani. Na Gornjem Štajerskem sta jezuitski gimnaziji v dveh majhnih mestih, namreč v Leobnu in Judenburgu, na Spodnjem Štajerskem pa ni nobene, dasi je potrebna in bi koristila ne samo Mariboru, ampak tudi sosednim krajem.³⁶

Za gimnazijo sta se navduševala tudi mariborski župnik in predstojnik kapucinskega samostana.³⁷ Kot hudi njeni nasprotniki so se spet izkazali minoriti. Predstojnik njihovega samostana je poslal sekovskemu škofu dolg oster ugovor, kjer odreka mestnemu svetu pravico, govoriti v imenu vseh Mariborčanov. Gimnazijo ima za nepotrebno, ker da je že tako gimnazija v Rušah, v Mariboru pa poučujejo za nižje razrede gimnazije minoriti, ki bi mogli to tudi za višje razrede, če bi se jim dodelila ustanova, ki jo namerava mestni svet izročiti jezuitom. Od gimnazije po mnenju minoritov Mariborčani ne bi imeli koristi, ker bi vzeli jezuiti bogatejše dijake od drugod v svoj zavod, siromašni dijaki pa bi hodili ob določenih dnevih v procesijah prosjačit po mestu kakor v Gradcu. Minoriti in drugi duhovniki bi imeli prihod jezuitov za obsodbo svojega dela. Zato se naj mariborskemu mestnemu svetu odreče pravica za zidanje jezuitskega kolegija in se naj upošteva navodilo pokojnega cesarja Karla VI.³⁸

Sekovski škof je priporočil prošnjo mariborskega meščanstva in imel minoritsko pritožbo za pristransko. Naglašal je, da je na Spodnjem Štajerskem v slovenskih župnijah veliko pomanjkanje sposobnih in jezika večših duhovnikov in da se more temu odpo- moči le s šolami v kakem slovenskem kraju, kakor je Maribor, kjer bi imelo več Sloven-

cev možnost za študij.³⁹ V tem smislu je kmalu nato, dne 11. avgusta 1742, dal tudi tedanji salzburški nadškof končno svoje privoljenje za zidavo kolegija in gimnazije.⁴⁰

Toda vsa zadeva le še ni stekla; pojavila se je nova ovira. Za gradnjo namreč niso zadostovala sredstva, ki jih je izročila jezuitom v ta namen Johana pl. Stubenberg, rojena grofica Kühnburg. Zato jim je izročil v isti namen vso svojo dediščino jezuit Albert grof Purgstall. Le-to so mu kot edinemu sinu zapustili v oporoki njegovi starši, ki so imeli graščino v Porčiču v mariborskem okraju. Ko je Albert kmalu nato umrl leta 1744 na Dunaju, so skušali sorodniki razveljaviti oporoko njegovih staršev. Začela se je pravda, ki se je končala šele čez dvanajst let s poravnavo. Jezuiti so dobili le del dediščine in sicer 45.000 gld in hišo v tedanjem mariborskem magdalenskem predmestju.⁴¹

Po končani pravdi je cesarica Marija Terezija dne 30. aprila 1756 dovolila ustanovitev jezuitske rezidence v Mariboru z osmimi jezuitskimi duhovniki, med katerimi sta smela biti le dva profesorja.⁴² Ponovno dovoljenje je dal tudi Salzburg, a z izrecnim pogojem, da morata vedno za dušno skrbstvo biti dva jezuita tudi Slovenca.⁴³

Jezuiti so prišli v Maribor dne 10. oktobra 1757. Mestni svet jih je slovesno sprejel.⁴⁴

Kužno znamenje na Glavnem trgu, nekdanj pred staro gimnazijo

Naselili so se izven mesta v hiši (glej sliko) v Magdalenskem predmestju. To je ena izmed najstarejših v Mariboru in še sedaj stoji ob desnem bregu Drave v ulici Gorkega št. 2. Po zatrtjevanju sedanje lastnice se je prejedno imenovala »Jesuitenstöckl«.45 Od tod so vodili vse delo za gradnjo kolegija in gimnazije. Od grofa Ludvika Kuenburga so kupili na Glavnem trgu hišo in še več sosednih zgradb, ki so jih podrli in začeli graditi popolnoma nove stavbe. Delo je naglo napredovalo in po 137-letni borbi je dne 7. julija 1758 začela delovati v Mariboru na Glavnem trgu št. 5 klasična gimnazija, ki je dala v svojem dvestoletnem razvoju slovenskemu narodu toliko zaslužnih in pomembnih mož.

Ne oziraje se na to, da je nastanek te gimnazije ozko zvezan s cerkveno zgodovino in z interesi cerkvene hierarhije, kar je za tiste čase zelo pogost pojav in je tudi ustanovitev drugih šol bila odvisna od privoljenja cerkvenih krogov, moramo priznati, da je imela gimnazija kot taka mogočen delež pri izobraževanju in prebuditvi slovenskega naroda. Saj je bila že v svojih zarodkih ozko povezana z vprašanjem uporabe slovenskega jezika v mariborskem mestu.46 V nekem smislu je torej fungirala kot branik proti germanizaciji določenih predelov vzhodne Slovenije. Nemška propaganda je pred prvo svetovno vojno in pri mirovnih pogajanjih po njej kaj rada proglašala Maribor za nemško mesto in dokazovala njegov nepretrgani nemški značaj. Iz nekaterih dejstev, ki sem jih navedel v članku, pa je jasno razvidno, da je to »nepretrgano nemštvo« precej problematična zadeva in stvar propagande. Drugače ne bi v dolgotrajni borbi za ustanovitev mariborske gimnazije sami višji cerkveni dostojanstveniki, ki so bili Nemci po rodu, zagovarjali misel, da je treba ustanoviti šole v kakem slovenskem kraju, kakor je Maribor, da bi imelo več Slovencev možnost študija.

OPOMBE

1. Festprogramm des k. k. Gymnasiums in Marburg im Jahre 1858. — 2. O. Kadner, *Dějiny pedagogiky*. Praha 1925, II. del, 1. knjiga, str. 253. — 3. Nečasek, *Geschichte des Laibacher Gymnasiums* (Programm des k. k. Obergymnasiums zu Laibach für das Jahr 1853, str. 5). — 4. Muchar, *Geschichte und Einrichtungen der alten Universität zu Graz* (Steiermärkische Zeitschrift 1835, Heft II, str. 27, 37). — 5. Fr. Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, Maribor 1928, str. 282. — 6. Mariborska mestna župnija je bila sicer na ozemlju sekovske škofije s sedežem v gradu Seggau v Lipnici (Leibnitz), od leta 1786 dalje v Gracu, a z njenimi dohodki se je vzdrževal krški škof s sedežem v Krki (Gurk) na Koroskem, od leta 1787 dalje v Celovcu, kakor je to odredil papež Julij II (1505–1515). — 7. Referat kanonika Schadeja v salzbürskem konzistoriju dne 28. junija 1628 (Škofijski arhiv v Mariboru, kratko SAM). — J. Fleck, *Liber memorabilium*, Marburg 1872/3; to je zanesljiva, na osnovi listin sestavljena kronika mariborske stolne in mestne župnije. — 8. Druga prošnja krškega škofa Ivana Jakoba pl. Lambergera salzbürskemu nadškofu za soglasnost dne 15. septembra 1622 (listina v SAM). — 9. Referat kanonika Schadeja (SAM). — 10. Gl. opombo 8. — 11. Dopis mariborskega župana in mestnega sveta sekovskemu škofu Jakobu Eberleinu dne 5. marca 1622 in salzbürskemu nad-

škofijskemu konzistoriju dne 21. marca 1622 (SAM). Trdovratno vztrajanje mariborskih mestnih očetov na patronatu postane razumljivejšje, če se pomisli, da je mariborski mestni svet nedolgo poprej saniral beneficije mestne župnije. Po velikem požaru v Mariboru leta 1601, ko je zgorelo več hiš, ki so pripadale beneficijem, je nastala prava zmeda v beneficijah. Zato je erar zasegel več nepremičnin. Ker je pretila nevarnost, da zaseže še vse druge, je mestni svet sam plačal davke za vse beneficije in jih začasno upravljal, dokler jih ni uredil in saniral ter jih nato zopet izročil mestni župniji. Z odvzemom župnije bi bilo mesto po mnenju njegovega sveta zelo prizadeto, ker bi izgubilo tudi cerkveni stolp z mestno uro in čuvajnico, kjer se je dan in noč pazilo na požar in prihod sovražnikov. Ker v vsem mestu ni bilo primerne kraja za mestno uro in čuvajnico, bi moralo mesto po predaji župnije zgraditi nov stolp. S prezidavo in dozidavo župnišča za kolegij z gimnazijo bi mesto izgubilo tudi pokopalšče, a meščanom je bilo mnogo do tega, da bi počivali zraven ali blizu svojih prednikov. Enako bi mesto izgubilo tri zastave, ki so v cerkvi, pa tudi razne maše ob sejnih in drugih prireditvah. Zato je bil mestni svet mnenja, da bi sprememba v mestni župniji bolj škodovala kot koristila. — 12. Sekovski škof pošilja pritožbo Mariborčanov salzbürskemu nadškofu dne 5. aprila 1622. Dopis mariborskega župana in mestnega sveta sekovskemu škofu dne 5. marca 1622 (oboje SAM). — 13. Dopis sekovskega škofa Jakoba Eberleina mariborskemu županu dne 4. maja 1622 (SAM). — 14. Krški škof prosi salzbürskega nadškofa za soglasnost 15. septembra 1622 in 5. marca 1623 (obe listini v SAM). — 15. Dopis salzbürskega nadškofa Parisa Londrona krškemu škofu dne 11. julija 1623 (SAM). — 16. Kopija dopisa graškega jezuitskega rektorja provincialu z dne 31. julija 1623 (SAM). — 17. Dopis mariborskega župana in mestnega sveta krškemu škofu dne 14. oktobra 1624 (SAM). — 18. Pogoji krškega škofa jezuitom za izročitev mariborske župnije in njenih beneficijev (SAM). — 19. Zapisnik o zaslišanju Jurija Pileatorja pri sekovskem škofu dne 19. januarja 1637 (SAM). — 20. Gl. op. 18. — 21. Podrobnosti glede zapletenosti glej v J. Fleck, *Liber memorabilium*, str. 51. — 22. Püncet der Ablassung, kopija, brez datuma (SAM). — 23. Dopis mariborskega župana krškemu škofu dne 3. februarja 1629. — 24. J. Fleck, *Liber memorabilium*, str. 51–53. — 25. Gl. opombo 19. Na osnovi vseh njegovih finančnih prestopkov je krški škof Klohubčarja odstavil in nato poslal pritožbo mariborskega mestnega sveta sekovskemu škofu Eberleinu. Disciplinska preiskava sekovskega škofa je ugotovila katastrofalno strokovo neznanje Klohubčarjevo in to, da se je kljub ostrim cerkvenim prepovedim nepravilno in nezakonito polastil še dohodkov bogate nadžupnije Hoče pri Mariboru in beneficija v Vurbergu. Razlogov je bilo več kot dovolj, da ga je odstavil tudi sekovski škof. Tako sta ga odstavila oboja škofa, vsak z drugega stališča. — 26. Gl. opombo 24, dalje še dopis mariborskega župana in mestnega sveta salzbürskemu nadškofu z dne 1. junija 1629. — 27. Personalstand der Sekulär- und Regulär-Geistlichkeit der Diocese Gurk, 1900. — 28. Personalstand der Sekulär- und Regulär-Geistlichkeit der Diocese Seckau in Steiermark, 1934. — 29. J. Fleck, *Liber memorabilium*, str. 55. — 30. Gl. opombo 27. — 31. Notata Rastensia (Ruška župnijska kronika). — 32. Fr. Kovačič, *Slovenska Stajerska in Prekmurje*, Ljubljana 1926, str. 260–262. — 33. Dopis Anonima (= minoritov) salzbürskemu nadškofu Francu grofu Harrachu z dne 14. marca 1725 (SAM). — 34. Kopija cesarske odločba iz meseca avgusta 1727 (SAM). — 35. J. Orožen, *Zgodovina celjske gimnazije*. Izvestje državne realne gimnazije v Celju, 1928, str. 1. — 36. Vloga mariborskega mestnega sveta za ustanovitev gimnazije cesarici Mariji Tereziji, brez datuma (SAM). — 37. Ko je dobil sekovski škof Leopold Ernest Firmian (1727–1744) od vlade poziv (prim. SAM: notranje-avstrijska vlada pošilja 14. junija 1741 poziv sekovskemu škofu), naj dá o ustanovitvi gimnazije v Mariboru svoje mnenje, je pozval mariborskega župnika dr. Jurija Kliessa, da mu ta sporoči svoje mišljenje in morebitne ugovore mariborske duhovščine. Kliess je toplo priporočil ustanovitev gimnazije (prim. SAM: izjava mariborskega župnika Jurija Ludvika pl. Kliessa z dne 6. decembra 1741). V soglasju s provincialom je želel jezuitom srečo pri delu še predstojnik kapucinskega samostana p. Kristijan (prim. SAM: izjava kapucinskega gvardijana Kristijana z dne 30. januarja 1742). — 38. Protest minoritskega konventa v Mariboru proti prihodu jezuitov (SAM). — 39. Dopis sekovskega škofa Leopolda Ernesta grofa Firmiana salzbürskemu nadškofu grofu Leopoldu Antonu pl. Firmianu z dne 27. julija 1742 je zelo značilen. V njem priporoča škof nadškofu, naj ugodi prošnji mariborskega mestnega sveta tem pref. »als fri die windische Euer HochFürstl. Gn. Archi: Diaeces in Unter Steyer gelegene pfarren sich ein grosser mangel an tauglichen, und der sprachkhündigCapellan. und Seelsorgern äusseret, diesen aber durch einführenderen schulen an einem windischen ohrt, wie Mahrburg ist, und mehrere windische auf das studium sich zu begeben gelegenheit hatten, khunte abgeholfen werden (...»ker je na spodnjem Stajerskem v slovenskih župnijah Vaše nadškofije veliko pomanjkanje sposobnih in jezika večjih kaplanov in dušnih pastirjev. Temu bi se moglo od pomoči le z ustanovitvijo šol v kakem slovenskem kraju, kakor je Maribor, kjer bi imelo več Slovencev mož-

nost študija. c). — 40. Soglasje salzbürškega nadškofa z dne 11. avgusta 1742. — 41. Fr. Kovačič, Slovenska Stajerska in Prekmurje, str. 280; isti, Zgodovina Lavantinske škofije, str. 282. — 42. Soglasnost cesarice Marije Terezije z dne 30. aprila 1756 (SAM). — 43. Soglasnost salzbürškega nadškofijskega ordinariata z dne 6. maja 1757 (SAM). — 44. Gl. opombo 41. — 45. Starodavni jezuitski kip M. B. so prodali sorodniki sedanje lastnice neznano kam v avstrijsko Koroško. Hrani pa se nekaj svilenih oblek tega kipa. — 46. Zdi se, da je prav zaradi tega tajnega širjenja protestantstva imel Maribor svojega posebnega slovenskega pridigarja, ki ga izrecno omenjata referat kanonika Schadeja na seji salzbürškega nadškofijskega konzistorija dne 26. junija 1623 in pa pogodba med krškim škofom in jezuiti iz istega časa. V mariborski okolici so se namreč proti koncu XVI. stol. širile protestantske knjige in limbuški župnik sam jih je

nekaj izročil reformacijski komisiji (prim. Fr. Kovačič, Slovenska Stajerska, str. 265 in J. Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, str. 691—692). V sedanjem predmestju Betnavi pa so imeli protestanti močno postojanko tudi še tedaj, ko je bila ta nova vera v glavnem že zatrta. Na Dravskem polju je bilo več protestantskih fevdalcev. V gradu Vurbergu pri Mariboru so vzdrževali protestantskega pridigarja še do leta 1616. Ti fevdalci so skušali tajno širiti luterantstvo med svojimi slovenskimi podložniki. Tako navaja krški škof kot važen razlog, da je treba ustanoviti v Mariboru gimnazijo, prav dejstvo, da Mariborčani zahajajo tajno v okolico k protestantskim pridigarjem. V Mariboru je moralo biti torej v začetku XVII. stol. še tako mnogo Slovencev, da jim je moral priznati pravice v cerkvi ne le krški škof, ampak tudi sekovski, ki je nastavljal slovenske pridigarje.

FELICE SALIMBENI

RAFAEL OGRIN

Slavni sopranist-kastrat Felice Salimbeni je bil rojen okoli leta 1712 v Milanu in je umrl konec avgusta 1751 v Ljubljani. Prvikrat je nastopil v Rimu, pel 1735—37 v dvorni kapeli na Dunaju, nato zopet v Italiji od 1743 do 1750 in 1751 (od januarja do aprila) na dvoru poljskega kralja Avgusta III. v Draždanih, od koder je odpotoval v domovino, da si popravi svoj glas. Med potjo je umrl v Ljubljani.

Tako Riemannov Musiklexikon.

Salimbenija omenja dr. Stanko Škerlj v svoji razpravi »Italijanske predstave v Ljubljani do zgraditve stanovskega gledališča«, ki je bila objavljena v Kroniki slovenskih mest, in piše, da ljubljanske mrliške knjige ne vedo nič o tem.

V resnici je umrl Felice Salimbeni 16. oktobra 1751 na Vrhniki.

Vrhniški župnik je tedaj zapisal v mrliško knjigo:

Anno 1751 Die 6ta octobris, in festo S. Brunonis provisus omnibus extremis Sacramentis: dein die 16ta eiusdem Mensis in festo S. Galli a Meridie circa horam 2^{dam} pie in Domino de-

functus: tandem 18va die praefati Mensis et anni Sepultus est in Ecclesia parochiali S. Pauli, et recte sub Candelabro in Medio Ecclesia pendulo D. Felix Salimbeni aetatis Suae 37. annorum. Hic est celebris ille castratus, qui Regi Poloniae cum primis in amoribus, et delirijs exstiterat. Dicta Sepultina peracta est officiatore me Francisco Blasio Saulzin Parocho Lokali« (6. oktobra 1751 na praznik sv. Bruna je bil previden z vsemi poslednjimi zakramenti, nato je 16. istega meseca na praznik sv. Gala opoldne okrog druge ure pobožno v Gospodu umrl, naposled je bil 18. imenovanega meseca in leta v župni cerkvi sv. Pavla prav pod visečim lestencem sredi cerkve pokopan g. Feliks Salimbeni, star 37 let. Ta je tisti slavni kastrat, ki se je pri poljskem kralju pred vsemi odlikoval v ljubavnih spletkah in norostih. Pogreb sem opravil jaz Franc Blaž Saulzin, krajevni župnik.).

OPOMBE

Riemann, Musiklexikon II, str. 1581. — Kronika slovenskih mest I, 1934, str. 280. — Vrhniki farni arhiv, 1. mrliška knjiga 1662 do 1757.

